

Hans Bertens

EDEBİ TEORİ

Türkçesi: Abdurrahman Aydın

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
1. Anlam İçin Okumak	
Pratik Eleştiri ve Yeni Eleştiri.....	11
2. Biçim İçin Okumak	
Biçimcilik ve Erken Yapısalcılık, 1914-1960.....	39
3. Biçim İçin Okumak II	
Fransız Yapısalcılığı, 1950-1975.....	61
4. Politik Okuma	
1970'lerde ve 1980'lerde Sınıf, Cinsiyet ve Irk.....	85
5. Postyapısalcı Devrim	
Derrida ve Yapısöküm.....	127
6. Postyapısalcılık Devam Eder	
Foucault, Lacan, Fransız Feminizmi ve Postmodernizm.....	151
7. Edebiyat ve Kültür	
Kültürel Çalışmalar, Yeni Tarihselcilik ve Kültürel Materyalizm	181
8. Postkolonyal Eleştiri	203
9. Cinsellik, Edebiyat ve Kültür	235
10. Post-hümanizm, Ekolojik Eleştiri ve Hayvan Çalışmaları	257
11. Sonuç	281

Giriş

Edebi metinlerin yorumlanması işiyle edebi teorinin neredeyse birbiriyle ilişkisiz iki ayrı şey olarak görüldüğü zamanlar olmuştu. Yorum bir şiirin, bir romanın ya da bir oyunun asli anlamıyla ilgiliyken teorinin, edebiyat incelemesinin meselesi olan her şeye yabancı bir öge olduğu ve hatta indirgemeci genellemeleri nedeniyle tek tek şiirlerin, romanların ya da diğer edebi metinlerin okunması işine tehdit arz ettiği düşünülüyordu. Fakat son otuz yılda yorumla teori birbirine gittikçe daha da çok yaklaştı. Gerçekten de, edebiyat incelemeleriyle meşgul pek çok insan için yorum ve teori hiçbir biçimde birbirinden ayrılmaz durumda. Bu insanlar, bir metni yorumladığımızda, farkında olsak da olmasak da bunu daima teorik bir perspektiften yaptığımızı ve ayrıca teorinin yorumsuz olamayacağı ileri süreceklerdir.

Edebi Teori'nin önermesi, edebiyat teorisiyle edebi pratiğin – yorumlama pratiğinin– gerçekte birbirinden ayrılamayacağı, daha gelişmiş akademik edebi çalışmalar düzeyinde ise kesinlikle ayrılamayacağı savıdır. O halde elinizdeki metnin amaçlarından biri de teoriyle pratiğin eskiden beri, daima ve kaçınılmaz bir biçimde ilişkili olduğunu göstermektir. Metnin asli vurgusu 1970'ler ve sonrasına yönelik olsa da ilk üç bölüm, yirminci yüzyıl öncesi dönemlerinin ürünleri olan tikel edebi ürünlere ilişkin genel anlamda en mühim edebiyat görüşlerine odaklanıyor. Salt tarihsel bir tatbik değil bu. Örneğin 1930'ların ortalarından 1970'e kadar ABD'deki edebiyat eleştirisine egemen olan Yeni Eleştiri'yi iyi anlamak edebiyat öğrencileri için zorunludur. Yeni Eleştiri hakkında bilgi sahibi olmak, daha sonraki başka okuma biçimlerini anlamayı da bir hayli kolaylaştıracaktır. Daha da önemlisi, Yeni Eleştiri hiçbir biçimde kaybolup gitmiş değildir. Pek çok yerde, özellikle de ortaöğretimde hâlâ oldukça canlı durumda. Benzer bir biçimde, yapısalcılığa

ilişkin bir kavrayış da postyapısalcılık olarak adlandırılan teorideki karmaşıklıkların göz korkutucu halini epey yumuşatmakta ve genel olarak kültürü düşünme yolunda da yardımcı bir aygıt biçiminde bir ek değer sunmaktadır.

O halde bu kitap, hem edebi teoriye bir giriş niteliği taşıyor, hem de açıkça ifade etmek gerekir ki bir teori tarihi taslağı sunuyor. Fakat bu öyle bir tarih ki içerisinde tarihselleşen öge aynı zamanda hâlâ aktüel: Edebi çalışmalar alanında, bütün bir yaklaşımlar ve teorik perspektifler silsilesi; anlama odaklananlar ve biçime odaklananlar, politik olanlar ve görünüşte politik olmayanlar, yeniler ve eskiler, birbirlerinin yanı sıra görece barışçıl bir ortak varoluş içerisinde iş görüyorlar. Elinizdeki kitap, bütün bu konuların oluşturduğu çeşitliliği gözden geçirirken, hâlâ aktüel olan bir geleneğin ve son kırk yılda beliren yeniliklerin radikal karakterinin haklarını eşit oranda teslim etmeye çalışıyor. Bir şiir ya da roman okuduğumuzda veya bir oyun seyrettiğimizde hâlâ “Bu ne anlama geliyor?” sorusunu soruyoruz. “Hep bu anlama mı geliyordu?” ya da “Bu ne anlama geliyor ve kime göre?” ve “Her ne anlama geliyorsa neden o anlama geliyor?” gibi ilave sorularımız da var. Ya da –belki de şaşırtıcı bir biçimde– “Bunun bu anlama sahip olmasını kim istiyor ve hangi nedenlerle?” gibi soru yöneltiyoruz. Göreceğimiz üzere, bu türlü sorular edebiyatı zayıflatmıyor. Aksine, onu daha da güçlü bir biçimde güncel kılıyorlar.

Geçtiğimiz yıllarda, kimi eleştirmenler, şimdilerde basitçe “teori” olarak adlandırılan –ve kitabın ilerleyen sayfalarında göreceğimiz üzere edebiyat bölgesinin katı sınırlarının bir hayli ötesine gitmeye cüret eden– vaka karşısında bariz bir tahammülsüzlük sergilediler. Örtük örüntüleri açığa çıkarmak ve örtük varsayımları gün ışığına kavuşturmak yönündeki istekliliği aşikâr bu teorinin, bazen bazı öğeleri mantıksız aşırılıklara doğru götürdüğü ya da teorinin radikal olma arzusunun zaman zaman bizzat kendi içinde bir amaç halini aldığı inkâr edilemez. Özellikle de 11 Eylül’den ve onu takip eden olaylardan sonra teorinin başka ölçsüz iddiaları, kimi

yorumculara, gerçek dünyada olup bitenlerle çok az ilgili ya da tümüyle ilgisiz koltuk filozofluğu alıştırmaları gibi göründü.

Fakat teorinin şu ya da bu biçimi tarafından kendisine bilgi aşısı yapılmamış eleştirel yorum tarzlarına geri dönüş de herhangi bir biçimde mümkün değil. Az önce de belirttiğim gibi, edebiyat eleştirmenlerinin çoğu, bütün yorumlama ediminin belirli varsayımlar tarafından yönetildiği ve sadece bu varsayımların farkında olmadığımız –aslında yaptığımız şeye kör kaldığımız– takdirde yorumun teoriden bağımsız olarak görülebileceği iddiasındadır. Eğer farkındalığı yeğlersek yorum pratiğimiz kaçınılmaz biçimde son kırk yılın teorik müdahalelerinin damgasını taşıyacaktır üzerinde. Geleneksel yorumun varsayımlarıyla çalışmayı tercih edebiliriz elbette; fakat bunlar hakkında uzun ve zorlu çalışmalara girmiş (ideal anlamda) ve bu varsayımların, birlikte ele alındığında, okumayla ve edebi değerle ilintili olarak, kendi içlerinde teoriler oluşturduklarını fark etmiş olmamız gerekecektir. Yuvamıza geri dönme şansımız yok. Ya da daha kesin bir dille söylemek gerekirse: Yuvamıza geri dönebiliriz, ancak yuvamızın teoriden azade olduğu yanılısamayla birlikte değil.

Bu durumda, teori, kalıcı olarak burada ve edebiyat akademisyenlerinin büyük çoğunluğu da bunun başka türlü olmasını istemezler. Teorinin pek çok köklü mesele karşısındaki kavrayışımızı dramatik biçimde keskinleştirip genişlettiğine ve yepyeni meselelerle bitmek bilmez kavgası içinde teorinin anlayışımızı geliştirmeyi sürdüreceğine (süreç içerisinde entelektüel sabrımızı ağır bir teste tabi tutacak şeylerle karşımıza çıkma olasılığı baki olsa da) inanıyorlar. Bu duruma en uygun örnek, teorinin esnekliğini de gözler önüne seren ve görece yeni bir alan olan eko-eleştirelliktir. Eko-eleştiri, kendi politik amaçları –bu örnekte ekolojik bilincimizin yükseltilmesi– doğrultusunda ampirik, hatta bilimsel kanıtların önemini, daha önceki teorik girişimlerden daha fazla tanımaktadır.

Edebi Teori'nin bu yeni baskısı gözden geçirildi, güncellendi ve post-hümanizmle, hayvan çalışmaları tartışmalarıyla ve “dünya edebiyatı” gibi yakın dönemli gelişmelerle genişletildi. Ve daha ön-

ceki baskılar gibi bu da ağını daha geniş bir alana atıyor. Edebiyat çalışmalarını içinde ortaya çıkan teoriler çeşitli disiplinler tarafından etrafını bir biçimde özümsemiği için, edebi teori üzerine bir kitap, beşeri bilimler için daha geniş dünyası ve ötesi konusunda söyleyecek çok şeye sahip olmalıdır.